

Сучасний стан та перспективи розвитку бурякоцукрової галузі України на основі формування інтегрованих компаній

Н. С. Скопенко, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту,
Національний університет харчових технологій

У статті проведено аналіз діяльності бурякоцукрової галузі України, визначено сучасний стан та перспективи розвитку галузі на основі формування та розвитку інтегрованих об'єднань.

Ключові слова: інтеграція, об'єднання, інтегровані структури, харчова промисловість, бурякоцукрова галузь.

В статье проведен анализ деятельности свеклосахарной отрасли Украины, определено современное состояние и перспективы развития отрасли на основе формирования и развития интегрированных объединений.

Ключевые слова: интеграция, объединение, интегрированные структуры, пищевая промышленность свеклосахарная отрасль.

The analysis of activity of beet sugar industry of Ukraine is conducted in the article, the modern state and prospects of development of industry are defined on the basis of forming and development of integrated associations.

Keywords: integration, association, integrated structures, food industry, beet sugar industry.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розбудова української держави тісно пов'язана зі становленням ринкової національної економіки. Започатковані у 90-х рр. ХХ ст. Урядом України ринкові перетворення в економіці, передбачали вирішення ряду нових проблем, котрі, у свою чергу, зумовили переосмислення концептуальних основ теорії та практики ведення народного господарства. В рамках цих трансформацій однією з найгостріших стала проблема становлення, функціонування та розвитку монопродуктового ринку – ринку цукру.

Бурякоцукрова галузь є однією зі стратегічно важливих галузей харчової промисловості України, яка за кількістю підприємств, рівнем технічного оснащення, виробничою потужністю, забезпеченням кваліфікованими працівниками, а також за обсягом виробленої продукції посідає одне з провідних місць в економіці держави. Бурякоцукрова галузь об'єднує в собі виробників насіння, цукрових бу-

ряків, насінневі заводи, цукрові заводи та сервісні підприємства галузі. Кінцевим продуктом цього величезного агропромислового комплексу є цукор в асортименті, а також побічна продукція – меляса (патока), жом, вапно.

На початку 1990-х рр. цукрова галузь мала величезний виробничий потенціал. В Україні налічувалося 192 цукрових заводи, які виробляли майже 13% бурякового цукру в світі, при цьому щорічно переробляючи понад 40 млн. тонн цукрових буряків.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретико-методологічні, методичні та практичні питання трансформації вітчизняного аграрного комплексу в цілому та цукрової галузі зокрема розглядають багато вітчизняних вчених-економістів серед яких Т.В. Багрій [1, 2], М.Ю. Коденська [13], В.Я. Месель-Веселяк [4], П.Т. Саблук [13], Л.В. Страшинська [12], М.М. Ярчук [14, 15] та інші.

Науковці підкреслюють необхідність удосконалення еконо-

мічного механізму формування відносин в агропромисловому комплексі країни та обґрунтовують напрямки забезпечення відтворювального процесу в цукробуряковому підкомплексі в сучасних умовах.

НЕВИРІШЕНІ ЧАСТИНИ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Однак питання розвитку агропромислового виробництва цукрової галузі, зокрема розробки та реалізації заходів підвищення ефективності діяльності товаровиробників цукрової галузі, потребують подальших досліджень.

Метою статті є дослідження сучасного стану цукрової галузі України та визначення ролі інтегрованих компаній у її розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Світовий ринок цукру прийнято вважати одним з найбільш досконалих серед більшості продовольчих ринків.

Це зумовлено тим, що цукор є одним із життєво необхідних, найбільш поширених продуктів харчування серед населення планети. Він має низький рівень цінової еластичності (зміна ціни на цукор майже не впливає на обсяги споживання) та є найпридатнішим продуктом для довгострокового зберігання й транспортування.

У якості основної сировини для виробництва цукру в світі використовують цукрову тростину (до 80% цукру виробляється з тростини) та цукрові буряки, вирощування яких є обмеженим відносно регіонів світу з огляду на природно-кліматичні умови. Проте існують також екзотичні види виробництва цукру з цукрового сорго, клену, пальм, стебла кукурудзи, ріжкового дерева та цукроносного янтарку.

Значні площі під цукровою тростиною зосереджені в Бразилії, Індії, Китаї, Таїланді, а під цукровими буряками - у США, ЄС, зокрема, в Німеччині та Франції.

У світі понад 100 країн виробляють цукор. **Традиційно виділяють три великі регіони його виробництва:**

– *північна півкуля*, куди входять країни-виробники бурякового цукру в Європі, Центральній Азії, Північній Америці та Північній Африці;

– *екваторіальна*, яка включає країни-виробники тростинного цукру в Азії, Африці, Північній та Центральній Америці;

– *південна півкуля*, охоплює країни-виробники тростинного цукру в Океанії, Південній Африці та Південній Америці.

Основними світовими виробниками цукру в світі є Бразилія, Індія, країни ЄС, Китай, США, Таїланд, Мексика, Австралія та Куба. Частка перших п'яти країн складає майже 60% світового виробництва.

Найбільше цукру з буряків виробляється в Європі, за нею йдуть Північна Америка (США і Канада), Азія (Китай, Іран, Японія, Казахстан, Індія, Пакистан,

Сирія, Киргизія), Африка (Єгипет, Марокко, Туніс) та Південна Америка (Чилі). В ЄС найбільшими виробниками є Франція та Німеччина [12].

Проте за наявності лідерства певної групи країн у виробництві та експорті цукру, ринок не є абсолютно монополізованим. Олігополія, характерна для даного ринку, обумовлена тим, що кон'юнктура цін на ньому достатньо прогнозована, оскільки тісно пов'язана з обсягами виробництва, запасами та попитом на світовому ринку, а також цінами на внутрішніх ринках країн-експортерів.

Щодо України, то до набуття незалежності вона не була окремим суб'єктом ринку, а її потенціал враховувався лише у складі СРСР, а пізніше СНД. Тільки кілька років тому в міжнародних оглядах ринку цукру з'явилися перші відомості про Україну. Разом з тим з боку Уряду та виробників України не докладається достатньо зусиль для активізації торгівлі та пошуку своєї ніші на міжнародному цукровому ринку за наявності потенційних можливостей держави.

У 2008/2009 маркетинговому році за даними Міжнародної організації по цукру у світі було вироблено близько 156,6 млн. тонн цукру, а споживання становило 164,4 млн. тонн. Дефіцит цукру склав 7,8 млн. тонн (7,4%). У 2009/2010 маркетинговому році дефіцит склав 3,8 млн. тонн при виробництві у 160,5 млн. тонн і споживанні у 164,3 млн. тонн.

Частка України у 2008/2009 маркетинговому році в світовому виробництві цукру становила 0,8%, бурякового цукру - 3,7% (в 2000/2001 маркетинговому році частка досягала 1,19% та 3,6% відповідно) [7].

Серед вітчизняних галузей харчової промисловості виробництво цукру займає особливе місце, оскільки саме воно зазнало найбільшої руйнації й до теперішнього часу в його функціонуванні відбуваються кризові явища, незважаючи на те, що

виробництво цукру є найбільш традиційним для України й нарахує декілька століть.

Основною сировиною для виробництва цукру в Україні є цукрові буряки. Їх вирощування позитивно впливає на екологічний стан довкілля, адже один гектар посівів цукрових буряків виділяє в чотири рази більше кисню та поглинає в стільки ж разів більше вуглекислого газу, як і 1 гектар змішаного лісу.

До недавнього часу за наявності сприятливих природно-кліматичних умов для вирощування буряків Україна серед країн світу з розвинутим бурякоцукровим виробництвом займала одне з перших місць. Її частка складала 13-14%, а в окремі роки біля 20% світового виробництва бурякового цукру. За виробничий сезон перероблялося до 45 млн. тонн цукрових буряків та вироблялося понад 5 млн. тонн цукру.

Реформування АПК Україні, зміна форм власності, наслідки загальної економічної та фінансової кризи, значне подорожчання матеріальних ресурсів призвели до істотного підвищення витрат на вирощування буряків, що спричинило зниження ефективності їх виробництва та, відповідно, виробництво цукру стало менш рентабельним, а в деякі роки - збитковим (**табл. 1**). Невиваженість політики державних органів влади щодо розвитку бурякоцукрового виробництва та недосконалість цінового механізму призвели до втрати сільськогосподарськими товаровиробниками інтересу до вирощування цукрових буряків і, як наслідок, до скорочення у 2008-2009 роках посівних площ під культурою майже в два рази порівняно з попередніми роками, що викликало значний спад виробництва цукросировини та цукру.

Також необхідно зазначити, що внаслідок втрати зовнішніх ринків збуту цукру (насамперед у країнах колишнього СРСР), погіршення загальноекономічної ситуації в країні, в тому числі і на підприємствах з перероб-

Показники виробництва цукрових буряків та цукру в Україні у 2000-2009 рр.

Показники	Роки									
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Посівні площі цукрових буряків, тис. га	856	970	897	773	732	652	815	610	380	328
Темп зміни до попереднього року, %	x	113,3	92,5	86,2	94,7	89,1	125,0	74,8	62,3	86,3
Темп зміни до 2000 року, %	100	113,3	104,8	90,3	85,5	76,2	95,2	71,3	44,4	38,3
Посівні площі цукрових буряків, з яких зібрано врожай тис. га	747	853	763	666	697	623	788	577	377	320
Темп зміни до попереднього року, %	x	114,2	89,4	87,3	104,7	89,4	126,5	73,2	65,3	84,9
Темп зміни до 2000 року, %	100	114,2	102,1	89,2	93,3	83,4	105,5	77,2	50,5	42,8
Виробництво цукрових буряків, тис. т	13199	15575	14452	13392	16600	15468	22421	16978	13438	10000
Темп зміни до попереднього року, %	x	118,0	92,8	92,7	124,0	93,2	145,0	75,7	79,1	74,4
Темп зміни до 2000 року, %	100	118,0	109,5	101,5	125,8	117,2	169,9	128,6	101,8	75,8
Рентабельність (збитковість) виробництва цукрових буряків	6,1	1,5	-8,6	6,2	-0,8	4,8	11,1	-10,8	10,0	35,0
Зміна до попереднього року, п.п.	x	-4,6	-10,1	14,8	-7,0	5,6	6,3	-21,9	20,8	25,0
Зміна до 2000 року, п.п.	x	-4,6	-14,7	0,1	-6,9	-1,3	5,0	-16,9	3,9	28,9
Виробництво цукру, тис. т	1780	1947	1621	2486	2147	2139	2592	1867	1573	1267
Темп зміни до попереднього року, %	x	109	83	153	86	100	121	72	84	81
Темп зміни до 2000 року, %	100	109	91	140	121	120	146	105	88	71
у тому числі виробництво цукру з цукрових буряків, тис. т	1552	1657	1428	1456	1788	1900	2574	1867	1571	1267
Темп зміни до попереднього року, %	x	107	86	102	123	106	135	73	84	81
Темп зміни до 2000 року, %	100	107	92	94	115	122	166	120	101	82
Рентабельність виробництва цукру, %	5,5	0,3	-3,0	1,6	-3,7	7,0	2,4	-2,5	-2,0	2,3
Зміна до попереднього року, п.п.	x	-5,2	-3,3	4,6	-5,3	10,7	-4,6	-4,9	0,5	4,3
Зміна до 2000 року, п.п.	x	-5,2	-8,5	-3,9	-9,2	1,5	-3,1	-8,0	-7,5	-3,2

Розраховано автором за даними Держкомстату та НАЦУ «Укрцукор» [3, 7, 11].

ки цукрових буряків та в інших галузях харчової промисловості, відбувалось зменшення попиту на цукор, а отже, і зменшення пропозиції цукрових буряків. За даними Держкомстату спостерігається тенденція до скорочення

посівних площ під виробництво майже усіх основних сільськогосподарських культур [3, 7].

Зокрема, посівні площі цукрових буряків у 1990 році становили 1607 тис. га, у 2000 р. – 856 тис. га (53,3% від 1990 р.), у

2005 р. – 652 тис. га (40,6% від 1990 р.), у 2007 р. – 610 тис. га (38,0% від 1990 р.). У 2009 році було посіяно 328 тис. га цукрових буряків (19,9% від 1990 р.) зібрано врожай з 320 тис. га (97,6% засіяних площ).

Проте спостерігаються певні ознаки процесу поступової стабілізації.

Вплив світових тенденцій в 2009-2010 роках, викликав підвищення цін на цукор більш, ніж у 2 рази, а нарощування обсягів виробництва в харчовій промисловості спонукало виробників до збільшення площ вирощування цукрових буряків і відповідного збільшення обсягів виробництва цукру. Але бурякоцукрова галузь країни має реальні шанси відновити свої позиції як на внутрішньому, так і на світовому ринку. Виробництво цукрових буряків в Україні у 2008-2009 роках за категоріями господарств наведено у **таблиці 2**.

На жаль, в Україні скорочується загальне виробництво цукрових буряків (у 2009 році виробництво становило 75% від рівня 2008 р. та всього 25% від

Так, згідно даних Національної асоціації цукровиків України у 2009 році власне вирощування цукрових буряків цукровими заводами відбувалося на площі 140 тис. га, а спільне вирощування цукрових буряків з сільськогосподарськими підприємствами здійснювалося на площі 61 тис. га [7].

Провідні компанії-виробники цукру вирощують значні обсяги цукросировини за сучасними інтенсивними технологіями, що дозволяє навіть у складних кліматичних умовах отримати високий врожай - понад 500 ц/га.

У сучасних умовах цукрова галузь працює практично за відсутності пільгового державного кредитування та вчасних бюджетних дотацій на виробництво цукрових буряків, в умовах недостатньої кредитної та інвестиційної привабливості підприємств.

сіння іноземної селекції (до 70% площ висіваються насінням іноземної селекції), що може загрожувати продовольчій безпеці держави. При цьому вартість насіння цукрових буряків у країнах ЄС складає 180-220 євро за посівну одиницю, а в Україні 20-30 євро за посівну одиницю української селекції при майже однакової урожайності насіння (середня урожайність насіння у 2009 році склала в Україні 23 ц/га, в Європі – 20-25 ц/га) [7].

Виробництво цукрових буряків значною мірою залежить також від природно-кліматичних умов. Так у зв'язку з несприятливими погодними умовами серпня-вересня (посуха) зменшилась урожайність цукрових буряків в Україні з 355 ц/га в 2008 році до 314 ц/га в 2009 році.

Всього в Україні у 2009 році перероблено 9,44 млн. тонн цукрових буряків (94,4%

Таблиця 2

Структура виробництва цукрових буряків в Україні у 2008-2009 роках

Показники	2008 рік				2009 рік				Темп зміни, %	
	Оброблена площа		Валовий збір цукрових буряків		Оброблена площа		Валовий збір цукрових буряків		За обробленою площею	За валовим збором буряків
	тис. га	%	млн. тонн	%	тис. га	%	млн. тонн	%		
Інтегровані компанії та цукрові заводи	151	40,05	5,6	41,8	205	64,1	6,5	65	135,76	116,07
Сільськогосподарські підприємства	145	38,46	5,4	40,3	63	19,7	2,0	20	43,45	37,04
Господарства населення	55	14,59	1,6	11,9	34	10,6	0,9	9	61,82	56,25
Фермерські господарства	26	6,90	0,8	6,0	18	5,6	0,6	6	69,23	75,00
Всього	377	100	13,4	100	320	100	10,0	100	84,88	74,63

Розраховано автором за даними Держкомстату та НАЦУ «Укрцукор» [3, 7, 11]

1990 р.). Також, необхідно відзначити зменшення площ посіву у господарствах населення та невеликих господарствах. Проте відбулась стабілізація та спостерігається тенденція до поступового збільшення виробництва цукрових буряків в інтегрованих структурах (65% від загального обсягу вироблених цукрових буряків).

Серед негативних тенденцій розвитку галузі також необхідно відзначити відставання від країн ЄС розвитку національного насінництва цукрових буряків:

- зруйнована система насінництва (виробництвом насіння цукрових буряків у 2009 році займалося всього 8 господарств);
- невинно зростає частка на-

від зібраного врожаю). Якісні характеристики цукрових буряків, що надійшли на переробку на заводи у 2009 році, наведено у **таблиці 3**.

У цілому якість цукрових буряків покращилась: середня цукристість підвищилась з 16,05% у 2008 році до 16,85% у 2009 році.

У зв'язку зі зміною ситуації

Якісні характеристики цукристих буряків

Цукристість, %	Обсяг, млн. тонн	У % від загальної кількості
від 13% до 14%	0,37	3,9
від 14% до 15%	0,37	3,9
від 15% до 16%	1,16	12,3
від 16% до 17%	3,19	33,8
понад 17%	4,34	46,0

Розраховано автором за даними НАЦУ «Укрцукор» [7].

на зовнішніх і внутрішніх ринках цукровий бізнес у порівнянні з попередніми роками стає привабливим, але ще спостерігається негативна динаміка щодо основних показників діяльності цукрових заводів України (див. табл. 4).

За даними таблиці протягом одного року зменшилася загальна кількість цукрових заводів (на 20% або на 14 одиниць) та тривалість виробництва в середньому на один завод за сезон (на

майже 70% (див. табл. 5).

За результатами діяльності у 2009/2010 маркетинговому році шість провідних виробників цукру в Україні, що утримували 55% загальнодержавного ринку є інтегрованими структурами (рис. 1).

Лідуючу позицію на ринку декілька років утримує вертикально інтегрований агропромисловий холдинг «Астарта-Київ», що працює з 1993 року та об'єднує 6 цукрових заводів, які можуть переробляти понад

м'яса та молока).

До складу холдингу входять цукрові заводи, які можуть переробляти понад 27 тис. тонн цукрових буряків на добу, агрофірми, які обробляють більше 190 тис. га сільськогосподарських угідь та займаються тваринництвом, а також комбікормовий завод. Ще однією з конкурентних переваг холдингу є те, що майже всі агрофірми мають власні складські приміщення та обладнання для сушки й очист-

Таблиця 4

Показники діяльності цукрових заводів України за 2008-2009 роки

Показники	2008 рік	2009 рік	Абсолютне відхилення	Темп зміни, %
Працювало цукрових заводів, одиниць	70	56	-14	80,00
Загальна потужність переробки буряків, тис. тонн/добу	218,6	180,5	-38,1	82,57
Прийнято на заводи цукрових буряків, млн. тонн	12,54	9,44	-3,1	75,28
Вироблено цукру (з цукрових буряків), тис. тонн	1573	1267	-306	80,55
Середній вихід цукру, %	12,85	13,72	0,87	106,77
Середньодобова переробка на один завод, тонн/доба	3132	3344	212	106,77
Тривалість виробництва в середньому на один завод, завододіб	61,5	54,0	-7,5	87,80
Різниця між цукристістю буряків і виходом цукру, %	3,2	3,13	-0,07	97,81
Ступінь вилучення цукру з буряків, %	78,07	79,42	1,35	101,73

Розраховано автором за даними НАЦУ «Укрцукор» [7]

12,2% або 7,5 завододіб), скоротилось виробництво цукру у порівнянні з попереднім роком на 306 тис. тонн (майже на 20%). Проте намітились тенденції покращення ефективності виробництва: збільшився вихід цукру майже на 1% та, відповідно, ступінь вилучення цукру з буряків на 1,35%, з 1 га посівних площ під виробляється 4 тонни цукру.

У 2009 році в галузі працювало 11 інтегрованих структур. Їх частка виробництва цукру загальнодержавного ринку склала

27 тис. тонн цукрового буряку на добу. Чотири з них розташовані у Полтавській області, один у Вінницькій та один у Хмельницькій області [6].

Основний бізнес холдингу пов'язаний з забезпеченням українських промислових споживачів та населення високоякісним цукром та супутньою продукцією (меяса та сухий гранульований жом), а також вирощуванням та реалізацією сільськогосподарської продукцією (зернових і олійних культур,

ки зернових, що дозволяє самостійно обробляти, зберігати та відвантажувати продукцію покупцям. Стратегія розвитку компанії спрямована на збільшення частки компанії на ринках цукру та сільгосппродукції шляхом нових придбань та органічного зростання, а також виходу на нові ринки збуту.

Завдяки реалізації стратегії вертикальної інтеграції, в компанії створено повний цикл виробництва: від вирощування цукрових буряків до виробни-

Побудовано автором за даними НАЦУ «Укрцукор» [7]

Рис. 1. Частки ринку цукру провідних виробників України в 2009/2010 маркетинговому році

цтва цукру. Цукрові буряки вирощуються переважно власними сільськогосподарськими підприємствами, а також закуповуються у незалежних виробників, розташованих поблизу цукрових заводів. У 2009 році частка власного буряку склала 90% від загального обсягу переробки (у 2008 р. - 84%). Наявність власної сировинної бази істотно знижує залежність від зовнішніх постачань сировини, оптимізує їх терміни, знижує собівартість виробленого цукру, гарантує безперебійність і максимальний вихід якісного готового продукту.

Холдинг демонструє динамічне зростання виробництва цукру, обсяги якого з 2003 по 2008 рік виросли у п'ять разів – з 46,5 тис. тонн до 235,6 тис. тонн. За результатами виробничого сезону 2009 року, агропромхолдинг виробив 225 тис. тонн бурякового цукру, що склало майже 18% виробництва цукру в Україні та дозволило йому закріпити позицію найбільшого виробника цього продукту в країні. Приблизно 84% цукру було продано великим українським та міжнародним виробникам напоїв і кондитерських виробів (у 2008 р. – близько 63%) [6].

Ще один з провідних вироб-

ників на ринку цукру в Україні є вертикально інтегрований агропромисловий холдинг «Група компаній «Укррос», що розпочав свою діяльність з 1994 року в цукробуряковій галузі. У 2009 році відбулося об'єднання активів компаній ВАТ «Цукровий союз «Укррос» та ТОВ «Укррос-зерно», що дозволило на базі існуючого банку землі та виробничих потужностей створити ефективний вертикально інтегрований агропромисловий холдинг з виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації [5].

Основним напрямком діяльності компанії є вирощування цукрових буряків, виробництво й продаж цукру та продуктів його переробки як для промислового, так і для приватного споживання. Окрім переробки цукрових буряків, цукрозаводи холдингу збільшують виробництво цукру з цукру-сирцю. У 2010 році цукровими заводами компанії вироблено 174 тис. тонн цукру, що на 29% більше, ніж у 2009 році за рахунок збільшення виробництва цукру з цукру-сирцю. У 2010 році заводами компанії вироблено 59 тис. тонн цукру з цукру-сирцю проти 4 тис. тонн у 2009 році. Виробництво цукру з цукрових буряків зменшилося у

порівнянні з минулим роком на 12% та склало 115 тис. тонн.

Наявність у складі холдингу агроформувань дозволяє не тільки забезпечувати цукрові заводи сировиною, але й здійснювати діяльність з вирощування зернових та олійних культур. Власні комерційні структури займаються реалізацією продукції.

Основна мета діяльності холдингу - збільшення капіталізації компанії та збереження провідних позицій на ринку цукру в Україні.

Цього планується досягти за рахунок двох основних стратегічних напрямків - покращення використання існуючих активів компанії (зниження витрат енергії, зниження витрат на одиницю (тонну) готової продукції, досягнення оптимального співвідношення доходів та витрат на 1 га та забезпечення ефективного управління собівартістю в сільськогосподарському виробництві; збільшення обсягу власних буряків в переробці, покращення якості виробленої продукції) та реалізація базових стратегій зростання (розширення банку землі, збільшення виробництва цукру з цукру-сирцю, покращення позицій компанії на існуючих ринках збуту та освоєння нових ринків і нових сегментів на ринку цукру в Україні) [5].

Основні виробники цукру в Україні у 2008-2009 роках

Компанії	Кількість цукроза-водів, одиниць		Переробка цукрових буряків, тис. тонн		Абсолютне відхилення	Темп зміни, %	Частка в загальнодержавному обсязі переробки цукрових буряків, %		Виробництво цукру, тис. тонн		Абсолютне відхилення	Темп зміни, %	Частка в загальнодержавному обсязі виробництва цукру, %	
	2008р.	2009р.	2008р.	2009р.			2008р.	2009р.	2008р.	2009р.			2008р.	2009р.
	ТОВ «Астарга-Київ»	7	5	1696,7			1525,7	-171,0	89,9	13,9			16,6	235,32
Група компаній «Укррос»	6	3	1520,7	946,5	-574,2	62,2	12,4	10,3	199,37	130,24	-69,1	65,3	12,7	10,3
ТОВ «Агропродінвест»	3	2	1057,5	667,1	-390,4	63,1	8,6	7,2	135,61	103,09	-32,5	76,0	8,6	8,1
ТОВ «Райз-цукор»	1	1	685,8	691,4	5,6	100,8	5,6	7,5	100,84	101,26	0,4	100,4	6,4	8,0
Група компаній «Мрія-Центр»	6	6	548,8	714,7	165,9	130,2	4,5	7,8	63,42	74,86	11,4	118,0	4,0	5,9
ТОВ «Радехівський цукор»	1	1	441,1	484,4	43,3	109,8	3,6	5,3	54,25	61,9	7,7	114,1	3,4	4,9
Агрофірма «Світанок»	2	2	291,6	313,6	22,0	107,5	2,4	3,4	45,01	52,52	7,5	116,7	2,9	4,1
ЗАТ «Західна компанія «Дакор»	3	1	685,8	326,6	-359,2	47,6	5,6	3,5	87,65	47,21	-40,4	53,9	5,6	3,7
ТОВ «Панда»	1	1	220,9	279	58,1	126,3	1,8	3,0	26,22	32,91	6,7	125,5	1,7	2,6
ТОВ «Галс ЛТД»	2	2	264,6	217	-47,6	82,0	2,2	2,4	34,25	29,69	-4,6	86,7	2,2	2,3
ПП «Кряж»	3	2	311,9	161,5	-150,4	51,8	2,6	1,8	34,92	22,36	-12,6	64,0	2,2	1,8
Всього по інтегрованим цукровим компаніям	35	26	7725,4	6327,5	-1397,9	81,9	63,2	68,7	1016,9	881,3	-135,6	86,7	64,6	69,6
Інші заводи, не інтегровані в компанії	37	30	4502,2	2878,4	-1623,8	63,9	36,8	31,3	556,14	385,77	-170,4	69,4	35,4	30,4
Разом по Україні	72	56	12 228	9 206	-3021,7	75,3	100,0	100,0	1 573	1 267	-305,9	80,6	100,0	100,0

Розраховано автором за даними НАЦУ «Укрцукор» [7]

Третю та четверту позицію на ринку цукру України утримують ТОВ «Агропродінвест» та ТОВ «Райз-Максимко».

ТОВ «Група Агропродінвест» займається безпосереднім виробництвом сільськогосподарської продукції, володіє двома цукровими заводами, комбінатом хлібопродуктів та входить до складу «Укрпромінвест». Земельний банк «Групи Агропродінвест» складає біля 88 тис. га. Наявність у складі компанії молочноконсервних заводів і кондитерських фабрик вирішує питання реалізації цукру промисловим виробникам [9].

Концерн «Укрпромінвест» є яскравим прикладом системного бізнесу в Україні. Ця група об'єднує більше 50 підприємств. У якості її профільного бізнесу виділяється харчова галузь і автомобілебудування.

Концерн був заснований у 1993 році. У 2001 він придбав у Вінницькій області Погребищенський, Гайсинський і Крижопільський цукрові заводи, які пройшли процедуру банкрутства, і 35 тис. га сільгоспугідь, де вирощується сировина для переробки. У 2005 «Український промислово-інвестиційний концерн», до складу якого входило понад 30 підприємств, змінив

свою структуру, об'єднавши її у групу «Укрпромінвест». Нова форма підприємства передбачає більш динамічну співпрацю з західними корпораціями, оскільки дозволяє оперувати зведеним балансом підприємств групи, що безперечно дає більше підстав претендувати на партнерські взаємовідносини з крупними фінансовими інститутами.

У планах нового об'єднання – подальше інвестування в економіку України через розвиток наявної бази підприємств, вихід на міжнародні ринки фінансових запозичень з перспективою роботи на західних ринках цінних паперів.

Слід відзначити, що у роботі зі своїми підприємствами концерну завжди вдавалося дотримуватись власного визначеного стилю: зростання кількості робочих місць та рівня заробітної плати, збільшення інвестицій у виробничі програми та повна реконструкція підприємства, а згодом - налагодження випуску конкурентоспроможної продукції [9].

Заснована у 1992 році ПАТ «Компанія «РАЙЗ» забезпечує дистрибуцію засобів захисту рослин, мінеральних та мікродобрив, насіння, сільськогосподарської техніки й запчастин у всеукраїнському масштабі, володіє власною розгалуженою мережею філій і торгових представників. З 2000 року ця компанія є провідним учасником ринку сільськогосподарської продукції України. Власний агровиробничий підрозділ завдячує своєю успішністю впровадженню як власних інновацій, так і сучасних технологій з Європи та Північної Америки, використанню першокласної сільськогосподарської техніки, а також багаторічному професійному досвіду та унікальним напрацюванням компанії. Останнє десятиріччя група «РАЙЗ» на базі майже 160 тис. га орендованих земель, п'яти власних насінневих заводів, розташованих у кожній з кліматичних зон України, успішно впроваджує кращі міжнародні досягнення в сфері сільськогосподарства [8].

Цукровиробництво компанії здійснюється на **Червонозаводській філії ПАТ «Райз-Максимко»** - цукровий завод компанії «Райз», виробничі потужності якого складають до 10 тис. тонн щодобової переробки цукрових буряків, що дозволяє виробляти 1400 тонн цукру й до 350 тонн сухого гранульованого жому на добу та до 25 тис. тонн меляси за сезон. Достатній банк земельних угідь, власна сировинна база (15-20 тис. га під посівами цукрових буряків) та бурякопункти дозволяють при-

ймати і зберігати сировину для забезпечення роботи цукрового заводу на повну потужність протягом сезону.

Окрім зазначених особливостей агрохолдингу, необхідно відзначити наступні конкурентні переваги: розміщення господарств в різних агрокліматичних зонах України дозволяє диверсифікувати ризики впливу погодних факторів; наявність власного логістичного центру; формування торгової стратегії продажу сільськогосподарської продукції власного виробництва, в тому числі цукру та побічних продуктів цукроваріння, а також забезпечення маркетингової підтримки напрямів агросервісу та агротехніки шляхом закупівлі сільськогосподарської продукції у клієнтів компанії в рахунок закриття дебіторської заборгованості за вигідними цінами [8].

Отже, на нашу думку, організація конкурентоспроможного цукробурякового виробництва доцільна на основі створення на базі бурякосійних господарств і цукрових заводів інтегрованих формувань з входженням до їх складу фінансових, агросервісних, торговельних, обслуговуючих підприємств із застосуванням механізму забезпечення економічних інтересів всіх учасників.

У цьому випадку цукрові заводи виконують функції не тільки переробних підприємств, а й здійснюють постійне забезпечення товаровиробників мінеральними добривами, технічними засобами, насінням, хімічними препаратами тощо. Завдяки їх інвестиціям вдається досягти нарощування обсягів виробництва цукрових буряків, зменшення витрат на одиницю продукції, впровадження інтенсивних ресурсозберігаючих технологій та покращення матеріально-технічного забезпечення галузі.

Світова економічна та фінансова криза прискорила процес консолідації цукрової галузі.

На зміну дрібним виробникам і «непрофільним» компаніям приходять вертикально-інтегровані холдинги. **Вертикально інтегровані структури:**

- *активно модернізують своє виробництво з метою зниження енергоспоживання (зменшення собівартості готового продукту) та забезпечення європейського рівня якості цукру - це дозволить залучити внутрішніх покупців, які пред'являють високі вимоги до якості продукції, і забезпечити можливості виходу на зовнішній ринок;*

- *збільшують власні посівні площі під цукровими буряками, що дозволяє підвищувати питому вагу власної сировини в загальному обсязі переробки. Це знижує витрати на купівлю сировини (собівартість буряків власного виробництва приблизно на 50% менше, ніж його вартість на вільному ринку) та зменшує залежність від постачальників;*

- *збільшують обсяги виробництва сухого гранульованого жому, який є експортоорієнтованим товаром.*

Також інтегровані компанії прагнуть використовувати синергію рослинницького і тваринницького напрямів шляхом диверсифікації прибутку за рахунок розвитку і удосконалення системи сівозміни, розглядають можливості розвитку тваринницького напрямку (жом історично використовувався на корм тварин).

Серед негативних тенденцій, що стримують розвиток галузі, необхідно відзначити:

- *скорочення сировинної бази, низьку врожайність та коливання якісних показників (цукристість) цукрових буряків;*

- *відсутність в країні розвинутого відкритого ринку цукрових буряків (аграрії вважають за краще працювати з переробниками за давальницькими схемами (зазвичай 50/50), а на відкритому ринку реалізується не більше 20% цукрових буряків - це призводить до того, що цукрові заводи, які не*